

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Демин С. С.

Систематизированы и обобщены представления об экспортном потенциале региона как экономической категории. Предложены классификация факторов и алгоритм эффективного формирования экспортного потенциала на региональном уровне.

Ключевые слова: потенциал, экспортные модели, экспортный потенциал региона, факторы формирования экспортного потенциала, алгоритм формирования экспортного потенциала.

THEORETICAL ASPECTS OF FORMING AND EFFICIENT USE OF THE REGION'S EXPORT POTENTIAL

Dyomin S. S.

In this article conceptions of the region's export potential are systemized and generalized according to the economical categories. Classification of factors and efficient use of the export potential at the regional level algorithm are suggested.

Key words: potential, export models, the region's export potential, forming factors of the export potential, algorithm of forming of export potential.

УДК 332.13/.14(477.54)

СТРАТЕГІЧНІ ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

*О. А. Баталов, кандидат філософських наук,
молодший науковий співробітник*

Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень

На прикладі Харківської області досліджено стратегічні інноваційні пріоритети регіонального розвитку. Проаналізовано головні тенденції соціально-економічного розвитку Харківської області. Надано рекомендації щодо напрямків інноваційного реформування економіки зазначеного регіону.

Ключові слова: регіональний розвиток, інноваційні пріоритети, модернізація економіки, збалансований розвиток регіону, управлінські рішення.

Актуальність проблеми. Унаслідок загальносвітової кризи в Україні, чия економіка була надмірно зорієнтованою на експорт, відбулися такі негативні процеси, як девальвація гривні, падіння виробничих потужностей, банкрутство частини банківського сектору, збільшення суверенного боргу та ін. Підкреслимо, що станом на 2012 р. зовнішніх чинників для відновлення сталого розвитку української економіки немає, оскільки економіки США, Японії та країн ЄС, що протягом останніх 50 років були «локомотивом» світового розвитку, продовжують перебувати в рецесії. Проблеми в зоні євро, що посилися в 2011 р., фактично ознаменували настання «другої хвилі» кризи у формі рецесії. Більш того, спираючись на дослідження представників поважної світ-системної теорії (І. Валлерстайн, Дж. Аррігі), сучасну кризу можна визначити як «сигнальну», що передує «заключній» кризі гегемонії США (2025 – 2030 рр.), під час якої відбудуться такі глобальні процеси, як переконфігурація всієї економічної та політичної мапи світу, постання нових «центрів сили» (у тому числі нового гегемону – найімовірніше, Китаю) та згасання старих (США, ЄС) [1–3].

У такій ситуації відновлення української економіки за рецептами 90-х років ХХ ст. (нарощування експорту сировини та товарів з низькою доданою вартістю до країн Європи та СНД) є малоімовірним, оскільки ринки збуту української продукції «стискуватимуться». Більш перспективним видається стимулювання розвитку регіонів України на нових інноваційних засадах. Спробуємо довести ефективність такого підходу, окресливши пріоритети регіонального розвитку Харківської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських дослідників, які досліджують проблематику міжрегіональної співпраці та модернізації системи управління регіональним розвитком в Україні, перш за все слід назвати Я. Жаліло, С. Білу та В. Жука [5; 6]. Наприклад, в аналітичній доповіді «Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України» [4] автори особливу увагу приділили аналізу ролі регіональних та міжрегіональних кластерів, що стимулюють розвиток високотехнологічного та наукоємного виробництва, підвищують конкурентоспроможність економіки регіонів. В аналітичній доповіді «Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості» [6] дослідники запропонували нові інноваційні підходи до формування регіональної політики в Україні.

Мета статті – на прикладі Харківської області дослідити стратегічні інноваційні пріоритети регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний стан Харківського регіону на цей час є доволі складним. Так, якщо за даними Держкомстату

України у 2009 – на початку 2010 рр. Харківщина посідала 10 місце в Україні за показниками промислового виробництва, роздрібно́ї торгівлі та сфери послуг, то у першому кварталі 2011 р. вона скотилася на 22 місце з 25: динаміка розвитку промисловості знизилася на 11 %, роздрібно́ї торгівлі – на 6 %; ситуація з фінансуванням субсидій погіршилася на 13 %, з виплатою заробітних плат – на 12 %. Порівняно з 2009 р. інвестиції у промисловість знизилися на 20 млн дол., у сільське господарство – на 5,5 млн дол. Збільшилася кількість безробітних – за даними Головного управління праці та соціального захисту Харківської облдержадміністрації рівень безробіття у першому кварталі 2011 р. збільшився порівняно з аналогічним періодом 2010 р. на 20 %.

У передбанкрутному стані опинилися головні державні заводи регіону (Державний приладобудівний завод ім. Т. Г. Шевченка, Харківський авіаційний завод, Харківський електромеханічний завод, ДП «Завод ім. Малишева»). Для погашення заборгованості перед працівниками на зазначених підприємствах застосовувалися такі дії, як залучення кредитних коштів, звільнення частини робітників, перехід на неповну зайнятість, продаж деяких приміщень заводу.

У другій половині 2011 р. в економіці регіону (внаслідок загальносвітових тенденцій, вдалого урожаю та ін., а не ефективних менеджерських дій регіональної влади) загалом спостерігалася деяка стабілізація. Так, приріст продукції у легкій промисловості склав 26,3 %, у сільському господарстві – 36,1 %. Обсяги експорту збільшилися на 31,6 %, проте зросли й імпортні надходження (на 25,7 %), відповідно від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі регіону склало 134,6 млн дол.

Станом на грудень 2011 р. одними з найбільших проблем регіону залишалися борги державних підприємств перед комунальними службами (порівняно з іншими регіонами України одні з найбільших) та перед власними працівниками. Унаслідок таких несплат КП «Вода» залишається збитковим підприємством (тарифи покривають лише 39–47 % витрат), а КП «Харківські теплові мережі» через нестачу коштів було вимушене замінювати тільки половину від всієї кількості аварійних труб. Основні борги перед працівниками зосереджено на 34 державних підприємствах, де заборгованість із зарплати становить понад 82 млн грн, а по страхових внесках до Пенсійного фонду України – 131 млн грн.

Для розв'язання зазначених проблем влада Харківської області ухвалювала управлінські рішення, що не мали значного ефекту. Так, оскільки облдержадміністрація виявилася не в змозі запропонувати ефективні економічні дії, було вирішено застосовувати контрольно-адміністративні дії (що були неефективними ще за часів СРСР) та проводити інформаційну кампанію у ЗМІ. Наприклад, було посилено співпрацю з контролюючими органами (наслідком чого до органів прокуратури було направлено матеріали на 205 керівників

підприємств), на офіційному веб-сайті облдержадміністрації було оприлюднено інформацію щодо 33 керівників підприємств-боржників перед Пенсійним фондом України, по м. Харкову розклеювались білборди з переліком підприємств, що платять заробітну плату нижчу за мінімальну.

Нечисленні економічні дії регіональної влади були неефективними, оскільки базувалися на застарілій методології, що не враховувала таких чинників:

– у сучасному світі внаслідок процесів глобалізації не залишилося жодної території, де б не реалізовувалися глобальна політика та глобальні політекономічні процеси. Відповідно без урахування реалій сучасної глобальної політичної економії неможливо сформувати дієву стратегію економічного розвитку регіону;

– на цей час в Україні фактично втрачено керованість економічними та іншими процесами (втільюються тільки 5–6 % управлінських рішень влади). Відповідно для формування ресурсної бази розвитку Харківського регіону необхідна співпраця Міністерства економіки України з консорціумом харківських, загальноукраїнських та зарубіжних «центрів ухвалення рішень», зацікавлених у розвитку регіону;

– розвиток Харківського (утім, як і будь-якого іншого) регіону має розглядатися не як управління чи адміністрування з «центру» держави, а як політика, що вибудовується внаслідок міжгалузевої, міжрегіональної та міжнародної кооперації.

Зазначимо, що було б доречним, залучивши експертні кола, розробити «Стратегію розвитку Харківського регіону», в якій було б запропоновано нові інноваційні пріоритети регіонального розвитку (зазначимо, що ухвалена облдержадміністрацією «Стратегія соціально-економічного (сталого) розвитку Харківської області до 2020 року» базувалася на неефективній методології, а тому вже через рік її виконання було зірвано). При розробленні такого стратегічного документа важливою засадою було б урахування міжгалузевих та міжрегіональних балансів як усередині України, так і поза її межами, пов'язаності харківських економічних процесів із міжнародними системами експорту та імпорту. «Стратегія» повинна бути конкретним переліком пріоритетів регіонального розвитку зі схемою мобілізації ресурсів для їх досягнення, оскільки без цього будь-який проект буде лише добрими побажаннями. Пріоритети регіонального розвитку можна розділити на стратегічні (довгострокові) та середньострокові.

Стратегічними інноваційними пріоритетами розвитку Харківського регіону є:

– розбудова сучасного суспільства, сучасної конкурентоспроможної інфраструктури та сприяння у вихованні сучасної людини;

– створення умов для участі регіону у висхідних трендах світового технічного та соціокультурного розвитку, внаслідок чого виникне можливість

формування довгострокових зайнятостей у регіоні. Сформовані довгострокові зайнятості дозволять модернізувати економічні потужності регіону, створити проекти, привабливі для наступних поколінь харків'ян та сприяти відтворенню матеріального і людського капіталу в регіоні.

Ключову роль при втіленні стратегічних інноваційних пріоритетів у Харківській області має відігравати *регіональний суб'єкт розвитку*, який міг би координувати свою діяльність із загальноукраїнськими та зарубіжними суб'єктами. Оскільки на цей час в регіоні такого суб'єкта фактично немає, його потрібно формувати з представників бізнесу, регіональних експертних кіл, Харківської облдержадміністрації, а також усіх впливових громадян регіону, небайдужих до сталого розвитку області. Важливою частиною регіонального суб'єкта розвитку повинна стати *інноваційна еліта*, яка створювала б культуротворчий елемент регіону (сенси життя, нові потреби тощо). Інноваційна еліта повинна нести в собі заряд позитивного розвитку та закладати засади для виходу регіону на новий, більш високий рівень.

Оскільки власних ресурсів для втілення інноваційних пріоритетів розвитку в Харківському регіоні недостатньо (більш того, наявних ресурсів недостатньо навіть для підтримання існуючої інфраструктури в дієвому стані), необхідним є залучення представників бізнесу як з інших регіонів України, так і з-за кордону (транснаціональних корпорацій та середнього бізнесу), центральної української влади, загальноукраїнських та зарубіжних експертних кіл. Слід особливо підкреслити, що в умовах глобальної економічної кризи іноземні та українські інвестори не фінансуватимуть підприємства із застарілим обладнанням. Відповідно необхідно запропонувати принципово нові об'єкти недефективних інвестиційних вкладень. Такими об'єктами можуть стати інноваційно модернізовані підприємства регіону та корпорації з виробництва екологічно чистих продуктів харчування з обладнанням для їх подальшого перероблення.

Зарубіжні, внутрішньоукраїнські та власне регіональні ресурси можуть бути залучені для реалізації таких *середньострокових інноваційних пріоритетів розвитку*:

- стимуляція міжрегіональної кооперації Харківського регіону з іншими регіонами країни на підставі інтенсифікації горизонтальних зв'язків;
- інноваційне стимулювання регіону. Так, згідно з проектами «Концепції створення кластерів в Україні» та «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» є необхідним формування в регіоні власне харківських та міжрегіональних кластерів, що дозволить активізувати розвиток високотехнологічних галузей;
- формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, створення підґрунтя для державного фінансування регіонального розвитку на договірних засадах;

– зменшення долі імпорту з-за кордону (збільшувати можна лише постачання продукції промислового призначення) та збільшення експортної продукції регіону з високим рівнем доданої вартості;

– побудова в регіоні виробництв, що використовують переважно ресурси розвитку харківського походження та орієнтовані переважно на внутрішньо-український ринок;

– стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу регіону завдяки наданню його представникам державою пільгових кредитів, створення розвиненої інфраструктури для ведення бізнесу, залучення суб'єктів підприємництва регіону до виконання державних замовлень;

– формування преференційного митного режиму завдяки особливому транскордонному положенню регіону, посилення співробітництва в межах «єврорегіону»;

– закладення в бюджет регіону коштів на підтримку програм і проектів транскордонного співробітництва.

Власне інноваційний розвиток Харківської області полягає у:

– проведенні модернізації в машино- та приладобудувальній галузях;

– забезпеченні високотехнологічного розвитку сільського господарства та переробної промисловості регіону (стимулювання випуску нової техніки для сільського господарства, виробництво екологічно чистих продуктів харчування, будівництво біофабрик);

– впровадженні ресурсозберігаючих технологій на підприємствах регіону (наприклад, запровадження когенераційних установок для виробництва електроенергії на підприємствах комунальної теплоенергетики, впровадження нових моделей котельного обладнання на низькокалорійних видах палива);

– створенні регіонального центру передавання новітніх технологій, який би сприяв взаємодії технологічно пов'язаних між собою підприємств, наукових установ, фінансових інституцій та адміністративних органів;

– розроблення програм (на рівні облдержадміністрації), що сприяли б трансформації промислового, банківського та торговельного капіталу в структури, здатні продукувати високотехнологічні, конкурентоспроможні товари та послуги.

Висновки. В умовах глобальної світової кризи (за даними дослідників, рецесія може тривати від декількох років до декількох десятиліть) відновлення української економіки за рахунок зовнішніх ресурсів є малоімовірним. Тому перспективним видається залучення внутрішніх ресурсів, для чого є необхідним стимулювання розвитку регіонів України на нових інноваційних засадах. Стратегічними інноваційними пріоритетами розвитку будь-якого регіону України є розбудова сучасної конкурентоспроможної інфраструктури та створення умов для участі регіону у висхідних трендах світового технічного розвитку. Пріоритети регіонального розвитку та ресурси для їх реалізації

повинні бути систематизовані та мати вигляд стратегічного економічного документа (наприклад, «Стратегії розвитку Харківського регіону»). Така «Стратегія» на фінальному етапі повинна включати планування дій (у вигляді пакета документів), що передбачає програму досягнення стратегічних інноваційних пріоритетів завдяки кооперації дій усіх ключових груп інтересів конкретного регіону, України та світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арриги Дж. Динамика кризиса гегемонии / Дж. Арриги // Свободная мысль. – 2001. – № 5. – С. 4–18.
2. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн ; пер. с англ. П. М. Кудюкина. – СПб. : Университ. книга, 2001. – 416 с.
3. Валлерстайн И. После либерализма / И. Валлерстайн ; пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, П. В. Феденко. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
4. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України / С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко та ін. ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 32 с.
5. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук та ін. ; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 104 с.
6. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості : збірн. матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Баталов А. А.

На примере Харьковской области исследованы стратегические инновационные приоритеты регионального развития. Проанализированы основные тенденции социально-экономического развития Харьковской области. Даны рекомендации относительно направлений инновационного реформирования экономики указанного региона.

Ключевые слова: *региональное развитие, инновационные приоритеты, модернизация экономики, сбалансированное развитие региона, управленческие решения.*

STRATEGIC INNOVATIVE PRIORITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT (ON EXAMPLE OF KHARKIV OBLAST)

Batalov O. A.

The strategic innovative priorities of regional development on example of Kharkov oblast are researched in the article. The main trends of social and economic development of Kharkov oblast are analyzed, the recommendations about directions of innovative reforming of economy of the stated region are given.

Keywords: *regional development, innovative priorities, modernization of the economy, balanced development of the region, managerial decisions.*

УДК 330.117

СОЦІАЛЬНО-РИНКОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

*К. Г. Губін, кандидат економічних наук
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

У статті розглядається утворення соціально-ринкової системи формування доходів населення. Визначено головне внутрішнє джерело розвитку системи формування доходів. Розкрито основні риси соціально-ринкової системи формування доходів та визначальні тенденції її розвитку.

Ключові слова: *саморегулювання доходів населення, регулювання доходів населення, система формування доходів населення.*

Постановка проблеми. Ринкове саморегулювання та регулювання процесів формування доходів населення державою, фірмами, громадянським суспільством та індивідами не існують відокремлено одне від одного, а утворюють цілісну систему – систему формування доходів. Вивчення особливостей та закономірностей формування притаманної країнам із соціальною ринковою економікою системи формування доходів має велику науково-практичну цінність для України, оскільки не лише дозволяє зрозуміти, що треба розбудовувати, але й вказує шляхи для цього.